

*К. І. Шык, аспірант.
Навуковы кіраўнік – В. М. Наумчык,
доктар педагагічных навук, прафесар*

ВОЛЬНЫ ЧАС І АСАБЛІВАСЦІ ЯГО ВЫКАРЫСТАННЯ НАВУЧЭНЦАМІ Ў СУЧАСНАЙ САЦЫЯКУЛЬТУРНАЙ СІТУАЦЫІ

Даследаванне вольнага часу навучэнцаў абумоўлена патрабаваннямі грамадства ў станаўленні гарманічна развітай асобы. Менавіта ў вольны час рэалізуюцца многія сацыякультурныя патрабаванні, якія фарміруюць духоўнае аблічча маладога чалавека.

Для разумення сутнасці вольнага часу звернемся да азначэнняў гэтага паняцця. Г. А. Прудзенскі пад вольным часам разумее «свабодны ад працы час, прызначаны для фізічнага і інтэлектуальнага развіцця і адпачынку» [3, с. 251]. Звернем увагу на тое, што да гэтага азначэння варта дадаць, што вольны час – гэта не толькі свабодны ад працы час, але і свабодны ад хатніх і іншых спраў. Р. Н. Азарава падкрэслівае дзейнасны аспект гэтага паняцця: «вольны час як аб'ектыўна існуючы кавалак часу, у сярэдзіне якога перасякаюцца розныя віды дзейнасці, той час, які суб'ектыўна ацэньваецца чалавекам як прыналежны яму і які нападняецца мэтанакіраванай карыснай дзейнасцю» [1, с. 28]. Аднак неабходна звярнуць увагу на той факт, што вольны час не заўсёды запаўняецца карыснай дзейнасцю, паколькі ў ім перасякаюцца розныя віды дзейнасці, якія не заўсёды могуць быць карыснымі. У сваю чаргу, Я. Д. Грыгаровіч, А. І. Смолік вызначаюць вольны час «як той час у жыцці чалавека, калі ён можа жыць натхнёна, без турбот аб хлебе надзённым, можа прыўзняцца над паўсядзённасцю,

адчуць узлёт свайго духу, пазнаць прываблівасць разнастайнасці» [2, с. 131].

Такім чынам, зыходзячы з гэтых азначэнняў, можна сказаць, што пад вольным часам мы разумеем той час, які застаецца ў чалавека пасля яго асноўнай дзейнасці, у прыватнасці, у навучэнцаў – пасля заняткаў і ўсіх працэсаў, з імі звязаных: падрыхтоўкі хатніх заданняў, чытання дадатковай літаратуры і г. д. Прычым у структуры вольнага часу можна вылучыць актыўную творчую дзейнасць, культурнае спажыванне (чытанне газет, наведванне кіно, прагляд тэлепраграм і г. д.), самаадукацыю, спорт, розныя віды хоббі і г. д. Вольны час можа быць як дзейным, так і пасіўным, карысным і шкодным – у залежнасці ад таго, праводзіць навучэнец яго дома альбо па-за яго межамі, нічога не робіць, проста адпачывае альбо зацікаўлены пошукам карыснай інфармацыі, наведвае розныя гурткі, аб'яднанні альбо «тусуецца», бо вольны час – гэта выбар, які заснаваны не толькі на ўласных традыцыях, густах і перавагах, але і на распаўсюджаных тэндэнцыях, модзе.

Пры гэтым варта адзначыць велізарныя магчымасці дзейснага вольнага часу ў забеспячэнні рэкрэацый шляхам змены аднаго віду занятку, які стаміў чалавека, на іншы, той, які адрозніваецца ад ранейшага; ролю вольнага часу ў пашырэнні дыяпазону жыццядзейнасці навучэнцаў, а таксама ў іх усебаковым развіцці. Дзейсны вольны час – гэта непасрэднае ўключэнне асобы ў культурна-творчы працэс, пераход ад спажывецкай да прадукцыйнай, канструктыўнай дзейнасці ў сітуацыі вольнага выбару яе пэўных відаў, якія адпавядаюць здольнасцям, задаткам і захапленням чалавека.

Асноўнай асаблівасцю выхавання ў вольны час з'яўляецца ўзнікненне пэўных цяжкасцей з далучэннем моладзі да яго актыўна-дзейснага выкарыстання, таму вельмі важна высветліць

інтарэсы навучэнцаў, каб лепш і эфектыўна арганізаваць выхавачую работу з улікам іх захапленняў.

Для больш дакладнага вызначэння спецыфікі выхавання ў вольны час варта вызначыць прыярытэты навучэнцаў у ім, якія фарміруюцца пад уплывам сённяшняй сацыяльна-культурнай сітуацыі, каштоўнасці, на якія арыентавана дадзеная ўзроставая катэгорыя. Для аналізу-агляду сённяшніх прыярытэтаў навучэнцаў звернемся да сацыялагічнага даследавання па выбары форм вольнага часу, якое было намі праведзена на базе школ і каледжаў горада Мінска ў 2011 г., у якім удзельнічала 300 чалавек і былі загадзя пазначаны адпачынкавыя кірункі, якія выбіралі навучэнцы.

Навучэнцам было зададзена пытанне: «Як вы праводзіце свой вольны час?» Адказы былі наступнымі: дыскатэку абралі 69%; «тусоўкі» – 51; чытанне кніг – 15,3; заняткі спортам – 14,9; наведванне бараў – 12,6; вечары адпачынку ў клубах – 7,8; нетрадыцыйныя формы вольнага часу – 7,4%; сямейны вольны час – 5,1; правядзенне часу ў адзіноце – 4,9; розныя віды мастацтва – 3,1; мастацкую самадзейнасць – 2,1; удзел у грамадскіх рухах – 0,5; наведванне царквы – 0,5%.

Атрыманыя адказы паказваюць перавагу ў вольным часе такіх форм дасугу, як дыскатэкі (69%) і «тусоўкі» (51%), што сведчыць пра хібы ў справе выхавання культуры вольнага часу ў сям'і і ўстановах адукацыі. Іншыя перавагі маюць мінімальнае адрозненне, што таксама схіляе да думкі аб тым, што роля традыцыйных адпачынкавых форм рэзка знізілася.

Выяўленне пераважных форм вольнага часу мае значэнне для ўдакладнення структуры, метадаў і форм выхавання навучэнцаў. Пастаўленыя пытанні былі накіраваны на выяўленне разумення ролі вольнага часу ў сучасным грамадстве.

У цэлым можна адзначыць, што ў сферы вольнага часу моладзі на сёння найболей выразна выяўляюцца наступныя тэндэнцыі: адступленне ад культурных нацыянальных традыцый у арганізацыі і правядзенні вольнага часу; узмацненне нарматыўнай аўтанамізацыі маладых людзей, калі яны кіруюцца сваімі нормамі паводзін, якія складаюць іх асаблівую субкультуру; змененае разуменне сутнасці вольнага часу; дамінаванне спажывецкіх форм выкарыстання вольнага часу; нарастанне статусна-прэстыжных інтарэсаў у рэалізацыі вольнага часу.

Адным з чыннікаў, якія спарадзілі гэтыя тэндэнцыі, з'явілася разбурэнне традыцыйных інстытутаў сацыялізацыі маладога пакалення. Такое становішча спраў у сферы вольнага часу востра ставіць пытанне аб неабходнасці яго рэгулявання і належнага напавення, якое б адпавядала эстэтычным, этычным і агульнакультурным каштоўнасцям. Яго рашэнне павінна адбывацца з улікам таго, што павышэнню якаснага стану вольнага часу ў велізарнай ступені спрыяюць рост матэрыяльнага стану насельніцтва, развіццё і арганізацыя сацыяльнай інфраструктуры, выхаванне актыўнага каштоўнаснага стаўлення людзей да ўзораў духоўнай культуры, яе ўсебаковае засваенне.

Такім чынам, асаблівасці выхавання навучэнцаў у вольны час заключаюцца ў тым, што ў гэтым узросце фарміруецца жыццёвая пазіцыя, усведамляюцца індывідуальныя магчымасці і каштоўнасна-сацыяльныя арыентыры, калі перад навучэнцамі ўзнікае пытанне выбару далейшага жыццёвага шляху. Індывідуальны выбар дадзенай узроставай катэгорыі можа адбывацца ў межах іх прафесійных пераваг, сямейных каштоўнасцей, грамадскіх уплываў і г. д. Аднак гэты выбар можа мець і асацыяльную накіраванасць, весці да разбурэння асобы, крыміналізацыі грамадства. Улічваючы той аспект, што навучэнец сам выбірае

прыярытэты дзейнасці ў вольны час, узнікае пытанне, як яго зацікавіць і дапамагчы павярнуцца да культурна-адпачынкавай сферы, выпрацаваць патрэбу ў духоўна-маральных і патрыятычных арыентажах, распрацаваць дзейсную сістэму выхавання навучэнцаў з выкарыстаннем усяго арсенала форм, метадаў, якія ўтрымлівае адпачынкавая сацыякультурная дзейнасць.

---

1. *Азарова, Р. Н.* Досуг современной молодежи / Р. Н. Азарова // Внешкольник. – 2003. – № 10. – С. 19–21.

2. *Грыгаровіч, Я. Д.* Прыкладная культуралогія / Я. Д. Грыгаровіч, А. І. Смолік. – Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2005. – 215 с.

3. *Пруденский, Г. А.* Проблемы рабочего и вне рабочего времени / Г. А. Пруденский. – М. : Наука, 1972. – 223 с.